

ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมอันสงฆ์ภาคอีสาน

The Analysis of Profit of Literature in the Northeastern Region of Thailand

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

พธ.บ.(ภาษาอังกฤษ), พธ.ม.(พระพุทธศาสนา),

พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

นายบุญชู ภูศรี

ศศ.บ.(ภาษาไทย), พธ.บ.(ปรัชญา),

ศศ.ม.,(จารึกภาษาไทย)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมอันสงฆ์ภาคอีสาน เพื่อจะได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้เรื่อง วรรณกรรมอันสงฆ์ภาคอีสาน เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยด้านวรรณกรรมพุทธศาสนาภาคอีสาน โดยศึกษาประเด็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับต้นฉบับวรรณกรรมอันสงฆ์ รูปแบบ เนื้อหา วรรณศิลป์ องค์ความรู้ อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ผลการวิจัย พบว่า ด้านรูปแบบมีความหลากหลายของต้นฉบับ คือ ฉบับลงรัก ฉบับลงชาด ฉบับชาดทึบ ฉบับลานดิบ ฉบับรักทึบ แต่ตัวอักษรที่ใช้บันทึกนั้น เป็นตัวอักษรธรรมอีสานทั้งหมด รูปแบบ การแต่งได้อาศัยรูปแบบพระสุตตันตปิฎกในการดำเนินเรื่อง แต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามา ด้าน วรรณศิลป์นั้น ใช้ภาษาผู้แต่งได้ใช้ภาษาบาลี และภาษาถิ่นอีสาน มีสำนวนโวหาร ภาพพจน์ อธิพจน์ และ การใช้ฉากโลกมนุษย์ และสวรรค์

องค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมสลอง เป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแนวประชาชน และ พุทธศาสนาตามคัมภีร์หลักของพุทธศาสนา และวรรณกรรมอันสงฆ์ได้ส่งผลกระทบต่ออิทธิพลของชาวอีสานใน ด้านองค์ความรู้ในศาสนา การสร้างเอกสารใบลาน และการสร้างทุนทางวัฒนธรรม

Abstract

This research aimed to analyze the profit of literature in the Northeastern part of Thailand to get the summary of profit of literature in the Northeastern part which is the source of information about Buddhist Literature in Northeastern part. The main points to study are general knowledge about the original manuscript, form, theme, literal art, body of knowledge, and the influence on the lifestyle of the Northeast people.

The result of research revealed that the form has many volumes. They are volume of Longrak, volume of Longchart, volume of Charttuep, volume of Landin and volume of Raktuep. Isan Dharma alphabet was used to write these literatures. Their diction depends on the Suttanta Pitaka for the plot of those stories and inclusion of meiosis at the end of story. Pali language and Isan language were written with literary art. Their diction has the eloquence, the figure of speech, the hyperbole and the scene of the earth and heaven.

Knowledge in the literature is the Buddhist content for people and Buddhist scriptures. Finally, this virtuous literature of Isan is influential on people in terms of religion, knowledge, and the building of the palm leaf document and cultural foundation.

บทนำ

วรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสานนั้น มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เช่น วรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสาน มีอานิสงส์การทำบุญในจารีต ๑๒ ถึง ๑๐ เดือน ชาติเพียงเดือน ๒ (บุญคุณลาน) และเดือน ๗ (บุญข้าฮะ) สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า การทำบุญตามฮีต ๑๒ ในแต่ละเดือนอย่างเคร่งครัดนั้น ชาวอีสานรับรู้ และเข้าใจอานิสงส์ของการทำบุญเป็นอย่างดี โดยผ่านกระบวนการเทศนาอานิสงส์หลังจากทำบุญในเดือนนั้น ๆ แล้วเสร็จ นอกจากนี้ วรรณกรรมอานิสงส์ยังส่งผลต่อแนวคิด และวิถีการทำบุญที่อยู่นอกเหนือจารีตทั้ง ๑๒ และถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสาน เช่น การทำบุญแจกข้าว บุญบวช บุญกองฮด เป็นต้น เฉพาะอย่างยิ่งการทำบุญแจกข้าว ซึ่งชาวอีสานถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศที่ไม่สามารถจะขาดได้ทุกครั้งครบถ้วน ดังนั้น วรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสาน จึงเป็นเสมือนตัวจักรขับเคลื่อนกิจกรรมการกุศลต่าง ๆ ในแต่ละเดือนของชาวอีสาน รวมถึงกิจกรรมงานบุญพิเศษที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน

นอกจากนี้ วรรณกรรมอานิสงส์ยังได้ส่งผลถึงการสร้างวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ในภาคอีสาน เสมือนเป็นการขับเคลื่อนให้สร้างวรรณกรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นในภาคอีสาน ดังเช่น อานิสงส์สังขอมธาตุ ซึ่งนอกจากจะบอกวิธีการในการจัดตั้งเครื่องบูชาพระธรรมเรื่องสังขอมธาตุ และอานิสงส์การฟังเรื่องสังขอมธาตุแล้ว ยังกล่าวยกย่องวรรณกรรมเรื่องสังขอมธาตุว่า ผู้ใดสร้างวรรณกรรมเรื่องสังขอมธาตุแล้วนั้น มีอานิสงส์มากกว่าการทำบุญกุศล และการฟังเรื่อง พระเวสสันดร ดังต่อไปนี้

ปุคฺคโล ทายโก อันว่าทายกแลอุบาสกอุบาสิกาผู้ใดได้ฟังธรรมเทศนาชื่อว่าสังขอมธาตุเจ้านี้ แม่นว่ากระทำบาปมาแต่น้อยเท่าเถ้าเถ้าก็ตี **วินาสติ** ก็หากวินาสหายเสียแล **อิทธิผล** อันนี้ก็ด้วยผละอานิสงสาอันได้ฟังธรรมเทศนาแห่งสัพพัญญูเจ้าดวงวิเศษ คือว่าสังขอมธาตุนั้นแล **โส ปุคฺคโล** อันว่าบุคคลผู้ใดได้ฟังธรรมวิเศษนั้นกับห่อนได้ไปถกนรานั้นสักทีเผลอ ผู้ใดได้เอาดอกไม้มาบูชาธรรมเทศนาสังขอมธาตุนั้นก็หากได้ผละบุญคู่

บาดอย่างนั้นแล บุคคลผู้ใดมีใจใสศรัทธาว่ากุajakเขาเทียนไปได้บูชาธรรมเทศนาดวงวิเศษ
คือว่าสังฆอมธาตุนั้น ก็ได้คู่บาดสี่เทียนนั้นแล อันนี้พระพุทเจ้าก็เทศนาให้คนทั้งหลาย
แจ้งด้วยผละอันได้ฟังธรรมเทศนาแลได้ให้วันพคมรพยาแยงบุชานันก็มีแล ยังมีพญาตน
หนึ่งได้ให้หมากฐิน ๑๐ กอง แลได้ฟังมหาเวสสันดร ๑๐ เพื่อก็ดี แม่นว่าให้ทานเงินค่าแล
เสื้อผ้าข้างม้าจ้วควายช้อยคนทั้งหลายทั้งมวลก็ดี แม่นว่ากองขึ้นฮอดฟ้าจาตุम्मหาราชิกา
ก็ดี ก็รู้ว่ามีผละอานิสงสาบอาจจักนับจักครรณนาได้แลล้าแท้กับเท่าบุคคลผู้ได้ฟังสังฆอม
ธาตุนั้นแล¹

เมื่อมีผู้ศึกษาด้านวรรณกรรมอ อานิสงส์ไว้แล้ว จึงควรจะมีการเชื่อมโยงความรู้ด้านวรรณกรรม
อานิสงส์เข้าด้วยกัน จะทำให้ภาพรวมของวรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสานมีลักษณะที่ เด่นมากขึ้น และได้
ข้อสรุปร่วมกันในเรื่องต่างๆ หรือองค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอานิสงส์ ผู้เขียนได้ตระหนักถึง
เหตุผลดังกล่าวจึงสนใจที่จะทำการสังเคราะห์งานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอานิสงส์ ซึ่งจะเป็น
การช่วยอำนวยความสะดวก และได้ข้อสรุปองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมอานิสงส์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ที่มาของวรรณกรรม

อานิสงส์ปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก และในคัมภีร์ชั้นหลังมา เป็นต้น
ว่า มิลินทปัญหา วิสุทธิมรรค มังคลัตถทีปนี สัทธัมมสังคหะ ปัญญาสาตก สวรรตสังคหะ และมาเลยยเท
วัตเถรวัตถุ ล้วนมีแนวคิดเรื่องอานิสงส์ปรากฏอยู่ในเรื่องอยู่แล้ว ดังนั้น ที่มาของวรรณกรรมอานิสงส์ภาค
อีสาน จึงไม่ใช่เป็นการได้ที่มาจากแหล่งเดียว หรือแหล่งหนึ่งแหล่งใดเพียงแหล่งเดียว แต่เป็น
แนวคิดที่สืบทอดจากพุทธศาสนา และแนวคิดจากส่วนอื่น ๆ ผนวกเข้าเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ คือ

- ๑ นำรูปแบบการเล่าอานิสงส์จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แต่เนื้อหาเป็นการสร้างขึ้นมาจาก
ของปราชญ์ล้านช้าง จากจารีตทั้งสิบสองเดือน เช่น สล่องข้าวประดับดิน ฉลองกฐิน ฉลองเข้ากรรม เป็นต้น
- ๒ นำรูปแบบการอานิสงส์มาจากคัมภีร์สล่องภาคเหนือ มาปรับเปลี่ยนบริบทและภาษาให้
เป็นล้านช้าง-อีสาน เช่น สล่องทุ่ง เป็นต้น

ฉันทลักษณ์ในการเขียนวรรณกรรมอานิสงส์

วรรณกรรมอานิสงส์แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว ยกบาลีสั้นตั้งแล้วแปลไปจนจบ บางส่วนมีเฉพาะ
ภาษาไทย บางส่วนมีลักษณะฉันทลักษณ์เป็นร้อยแก้วปนร้อย บางท่อนมีสัมผัสคล้องจองแทรกอยู่แต่มีไม่
มาก

¹“ฉลองสังฆอมธาตุนั้น” วัดชมพูนุ บ้านหนองหินใหญ่ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, หนังสืออ
ลาน, อักษรธรรมอีสาน, ภาษาบาลี/อีสาน, เส้นจาว. ม.ป.ป. ฉบับลานคิบบ, ไม่มีเลขที่.

รูปแบบคำประพันธ์ที่ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปล เรียกว่า “นิสสัย” คือ การแต่งหนังสือหรือวรรณกรรมแปลที่มีต้นฉบับมาจากภาษาบาลี แล้วแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ในด้านการเขียนบาลีเรียกการแปลแบบนี้ว่า “การแปลยกศัพท์” คือ ยกศัพท์บาลีขึ้นตั้ง แล้วแปลเป็นภาษาไทย

รูปแบบคำประพันธ์แบบค่านิสสัยนี้ ส่วนใหญ่มักจะพบในกลุ่มวรรณกรรมทางพุทธศาสนาภาคอีสาน ทั้งที่เป็นพระสูตร อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และชาดก เช่น พระเวสสันดร พระเจ้าสิบชาติ สารากร วิชาสูตร เทพนันทนมแม่ และวรรณกรรมอานิสงส์ เป็นต้น

ตัวอย่าง

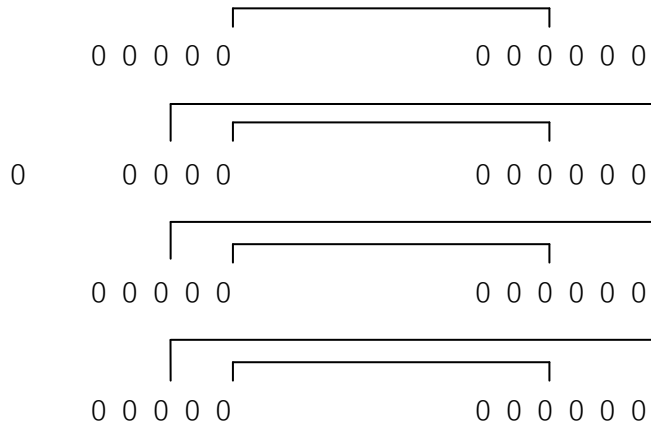
เอวเม สุตฺ อกํ สมุณฺย ภควา สวตฺถิยํ วิหารติ เขตฺตวันเน ^๑ดูราสัปปริสะ
ทั้งหลาย ยังมีพญาตน ๑ พิมพสาโล นามมา ชื่อว่าพญาพิมพิสารแล ก็ได้เสวยราชาสี
สมบัติบ้านเมืองทั้งหลายก็มีแล โส รา อันว่าพญาตนนั้นก็ให้อามาตย์ไปป่าวชาวเมือง
ทั้งหลายให้ตักแต่งข้าวน้ำโภชนะอาหารทั้งหลายแล้ว พญาก็ขึ้นขี่ช้างตัวเป็นมงคลแล้วก็
ออกจากเมืองแล้วแลเข้าไป เขตวันเน สู่ป่าเขตวัน ภควา อันว่าพระพุทเจ้า อดฺธิ ก็มีแล
เยน ถาเน ในสถานทีนั้น อุปฺปสิกะ มีตัวคนว่าเข้าไปแล้ว พญาก็ตักแต่งข้าวน้ำโภชนะ
อาหารแล้วก็มีอบเวนคนให้สัพพัญญูเจ้า สตุถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า กับทั้งอรหันตาเจ้า
ทั้งหลายอันได้ ๕ อ้อยตน ภูณฺสติ ก็สันโภชนะอาหารแล้วพญาก็ไหว้พระพุทเจ้า อาห
อันว่าผู้ข้า พิมมโล นามมะ ชื่อว่าพญาพิมมะสานก็มักใคร่เพื่อว่าจักฟังยังอานิสงสาอัน
ได้ให้ข้าวน้ำโภชนะอาหารเป็นทานยังมีผลละอานิสงสาตั้งหรือก็ข้าจา สตุถา อันว่าสัพพัญญู
เจ้า อาหา กล่าววว่า มหาราชา ดูรามหาราชแลมากกล่าวดังหรือนี้จา อาลิ บัเพิงจาเยื่อง
นั้นแล สตุถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า เทเสนฺติ ก็เทศนา ว่า มหาราชา ดูรามหาราช โย ปุคฺค
โล อันว่าบุคคลผู้ใดแลมาให้โภชนะอาหารเป็นทานแก่คนผู้หาศีลไปได้ก็ดี ก็จักได้บริวาร
พัน ๑ มหาราชา ดูรามหาราช โย บุคคลผู้ใดได้ให้ข้าวน้ำโภชนะอาหารให้เป็นทาน^๒

นิสสัยปนร้าย

ร้าย ออกเสียงเป็น ฮ้าย แม้ว่าจะมีลักษณะเหมือนกันกับร้ายยาวภาคกลาง ^๓แต่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ยึดสำผัสคล้องจองเป็นหลัก ไม่ได้กำหนดจำนวนคำในวรรคที่แน่นอน มีประมาณ ๔-๑๕ คำ ดังแผนผัง^๔

^๒สลองข้าวแจก, ฉบับวัดศรีเมืองคุณ บ้านเชียงพัง ตำบลนาคว่าง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. หนังสือผูก, ฉบับลานดับ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ลานที่ ๑.

^๓ธวัช ปุณฺณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

ตัวอย่าง

...อัน ๑ อย่าหยุดขาดอุตสาหกรรม อย่ากุมสาวแม่ฮ้าง
 เห็นข้างม้าอยู่กลางดง เห็นหลงมาอยู่กลางเหล่า
 อย่าเข้าไปบายนม อย่าเสพสมหมาแม่
 เห็นสาวแก่อย่ากวนบาย อย่าหีบชวยสบปากัง
 อย่าเอาบังสูบลึงโค อย่าพาโลพลิกปลิ้น
 เห็นต่อนขึ้นอย่าเสพกามคุณ ปูนมาเป็นปาราชิกตัวถ้วนสามตี๋มเต้า ฯ
 อัน ๑ อย่าปากเว้าตัวะท่านยกตัว อย่ายัวะยงลายฟางตัวะขุนนางแลพ่อค้า
 ตะเฝ้าแม่แลพ่อแม่ ตัวบ่แก้วว่าได้หลายพรรษา
 ทารกาเว้าอึ้งอ้อย ตัวะเด็กน้อยว่าเหล่นไปมา
 มันจักเป็นปาราชิกตัวถ้วน ๔ ฯ
 อัน ๑ เหล้าเด็ดจิฆมแซบ เหล้าแกบอันขมนัว
 อย่ามัวไปดูตูด น้ำผุดเข้าถึงคอ
 เว้าอ้อแอ้หลงเหล่า ถึกปาราชิกตัวถ้วน ๕ แท้ดีหลี ฯ
 อัน ๑ อย่าหลงกินข้าวแดง ทั้งมากแลกล้วยจ้าว
 ทั้งมากพัวร์แลหมากโม ทั้งมันโ..แลหัวเผือก
 อย่าเลือกเล่มหมากกินแดง แสงเสียดศีลชักใช้
 ลูกไม้อันใดอย่าไปกินหมากม่วง อย่าลวงกินหมากมี
 ตั้งแต่เมื่อหน้าใส่กรรม จำขนทรายบ่ให้ขาด

⁴จิรภัทร แก้วภู่งู, กายกถอนอีสาน: ว่าด้วยข้อเท็จจริงวรรณกรรมประชาชน,
 (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๕.

จับแล้วพาดจึงหาย พระปิพาย (ภิปราย) ว่าไว้
ยังกินได้แต่หมากขามป้อมแลสมอ ยังพอกินแต่เหมียง
ยังทัดเพียงดาววันยังกินบ้าย ตาวันซ่าย ๒ นิ้วมือขวาง
พระจอมทองภูบาลเลยห้า...⁵

ลักษณะคำประพันธ์ร้อยแก้วส่วนใหญ่จะเป็นคำพูดธรรมดา และมีการยกศัพท์บาลีขึ้นตั้งแล้วแปลเป็นภาษาถิ่น แต่ในบางตอนของวรรณกรรมมีฉันทลักษณ์คล้ายกับร้อยแปดอยู่ด้วย และมีการใช้คำสัมผัส ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ ทั้งนี้เพราะว่าวรรณกรรมเหล่านี้ใช้เทศน์ ผู้แต่งพยายามใช้ศิลปะในการแต่งให้สัมผัสกัน แต่เป็นการสัมผัสสระยะสั้น ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความไพเราะ ประทับใจผู้อ่าน ผู้ฟัง เป็นช่วง ๆ ไป

ตัวอย่าง

โอหนุดา ทันทที่ชาวก็ชาวงามสุทธิยิ่ง มีวรรณะเพียงสิ่งสังขาร **ยมยมา** หยาดยายยัง
อยู่สอนลอน ทันทที่อ่อนก็อ่อนงามแกมสั่ว ขึ้นแต่หว่างคิ้วเมื่อฮอดเกศาอันนี้ท้อแต่จักเป็น
อุปมาอุปไมยไปเทียมเหตุ ผิดจักกล่าวให้หมดอุปเทศน์แท้ก็ยังไม่ยอมเหลือหลาย รัศมีแผ่ผาย
ล้อมคืออดัง แถวเพชรแก้วอ้อมคำแกมสัดตรัตนฮ้อยฮอบคือดังพระจันทร์แจจจอดเมืองแมน
มีทั้งแสงเดือนดาวเดียรดาษ พระสุริยาสนโสภาสสะพุงฮุ้งพันดวงสะเทืองทั้งฟ้า ฮุ้งทั้ง
อินทร์เห็นทั้ง พรหม ยม ครุฑ มนุษย์กุมภภัณฑ์ คนธรรพยักษ์ อาฮักขา เทพยดา สุราสุรินทร์
อินทร์พรหมชวนกันมาทุกภาค ถือธุงกระดาศแลธุงชัย ธุงทองไกวแกมช่อ มีทั้งประรูป
ประที่ไปได้ติดต่อตาม เทียนประดับเลียนทุกภาค เครื่องหลายหลากบูชาเสียดังขานต์มวลง
มี ชะโพนพร้อมปี่อ้อทั้งปี่ฮ้อรชอนขับขานฮ้อยช่อช่อขดขึง ทั้งตั้งอ้อยดั่งแลสวนไฉน
เดียรดาษ เพ็งพร้อมพาทยพิณระบำสิงโขนฟ้อนลายละเมิงเมิงมายปึง กระโดนตุริยาโย
เค็งครื้น ขับฟ้อนตื่นบูชา สาธุการทุกแห่ง ตะบัตตะเบงเท้าเงิงพรหม เสียงระงมฟ้าฮ้อง
สองไสสี่ทัวระณีทุกแห่ง ดวงแก้วแกว่งอัครจรรย์ เขาสะเมรุผันควี่คว่าน ๆ น้ำสมุทกรกว้าง
ม้างแตกดีแลกล่วงละนงเป็นข้าวตอก ดอกไม้ บูชาพระแก่นไ้ชินศาสนา...⁶

แม้ว่าฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่จะมีฉันทลักษณ์ร้อยแก้ว แต่ฉันทลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเอกสารใบลานหรือวรรณกรรมพุทธศาสนาภาค

⁵ **คองพระคองเณร**, ฉบับวัดสว่างท่าสี บ้านท่าสี ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, หนังสือก้อม, ฉบับลานดิบ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ลานที่ ๑.

⁶ **สังฆอมธาตุ**, วัดชมพู บ้านหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, หนังสือผูก, อักษรธรรมอีสาน ฉบับลานดิบ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ผูกที่ ๔/๑๗/๑/๔-๔/๑๘/๑/๑.

อีสาน ของคนอีสานในอดีตเลย แต่ในปัจจุบันวรรณกรรมพุทธศาสนาไม่ได้ศึกษาอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ อาจจะเป็นเพราะการศึกษาด้านวรรณกรรมอีสานที่ผ่านมามักจะไปติดที่สุนทรียะแห่งวรรณกรรม ซึ่งวรรณกรรมพุทธศาสนามักจะเน้นหนักในเนื้อหาสาระ จนมีความอ่อนด้อยด้านสุนทรียะทางวรรณกรรม⁷

รูปแบบของวรรณกรรมอานิสงส์

๑. ส่วนเกริ่นนำ

ส่วนเกริ่นนำ หมายถึง ส่วนที่ผู้แต่งได้กล่าวเปิดเรื่อง ในส่วนเกริ่นนำนี้จะประกอบด้วยปณามวัตถุคือบทนมัสการพระรัตนตรัย หลังจากนั้นจะมีฉนวนยบทเป็นภาษาบาลีตามหลังปณามวัตถุ รวมเรียกว่าปณามพจน์หรือบทเกริ่นนำสำหรับวรรณกรรมอานิสงส์นี้ พบว่า มีการเกริ่นนำด้วยปณามวัตถุเพียง ๓ เรื่อง ได้แก่ สล่องทุงเหล็ก สล่องธาตุ และฉล่องข้าวพันก้อน ด้วยบทที่ว่า นโมตสฺสตุฏฺฐ แปลว่า ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น สำหรับวรรณกรรมอานิสงส์เรื่องอื่น ๆ จะขึ้นต้นด้วยฉนวนยบทแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ ฉนวนยบทที่ระบุถึงอดีตกาลนิทานคล้ายกับชาดก มีจำนวน ๒ เรื่อง ได้แก่ สล่องข้าวพันก้อนความว่า กสุสฺสพฺพุทฺธสาธุสฺสเน ปติตฺติตฺเต เยว พาราณสียํ นครเ เอโก อุนารพฺภกถฺตฺถสฺสวโฆฯ และในสล่องฝ้ามหากฐินความว่า อตฺติตฺเต กิร กปฺปสฺตสฺสทฺสฺสเน อิตฺถกทฺถกปฺปตฺโต เอโก ปทฺมุตฺตโร นาม พุทฺโธ โลกเ อุตฺถปาที โภ สวโฆฯ เป็นต้น

๑.๒ ฉนวนยบทที่ระบุสถานที่ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่มีจำนวน ๑๖ เรื่อง ได้แก่ สล่องโพธิ์ สล่องหนังสือ สล่องเสตตะสัตรี สล่องอัฐฐะ สล่องข้าวจี สล่องอัฐฐบริหาร สล่องพิदान สล่องธรรมาสน์ สล่องข้าวบิณฑบาต สล่องฟังธรรม สล่องดอกไม้ สล่องสิม สล่องฮาวเทียน สล่องหีบ สล่องวิด ล้อมอาบโองไฟ และสล่องน้ำล้าง ตัวอย่าง ฉนวนยบทที่ระบุสถานที่ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ เช่น เอกสุมี กิร สมฺมเย สตุถา เซตวนฺเน วิหารนฺโต โภสวโฆฯ เป็นต้น

๑.๓ ฉนวนยบทที่ขึ้นต้นด้วย เอมเม สุตฺ ๕ จำนวน ๗ เรื่อง ได้แก่ สล่องบวช สล่องทุงเผิง สล่องสัพพทาน สล่องไฟดอก สล่องพุทธรูป สล่องพระธาตุทรายและสล่องข้าวสาก ตัวอย่างฉนวนยบทที่ขึ้นต้นด้วย เอมเม สุตฺ เช่น เอมเม สุตฺ เอกํ สมฺมยํ ภควา สวตฺถิยํ วิหารติ เซตฺวนฺเน อนาถปิณฺฑิกิสฺส อารามฺเม เอมเมสุตฺติ อาทิโก นิทานวจฺจนฺฯ เป็นต้น

๑.๔ ฉนวนยบทอื่น ๆ จำนวน ๗ เรื่อง โดยผู้แต่งได้ยกเอาสุภาสิตหรือเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลหรือคาถาในชาดกเป็นบทตั้ง เช่น มหาโมคฺคฺลาเถรฺสฺสวตฺตุมฺหิ อยมนุพฺพุพิกธา โภ สวโฆฯ เป็นต้น ฉนวนยบทได้กล่าวถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงอานิสงส์อันเป็นที่มาของวรรณกรรมอานิสงส์ โดยเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสที่เชตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี จำนวน ๑๗ เรื่อง ที่เวฬุวันมหา

⁷ รัชช ปุณฺณโกตฺถก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑.

วิหาร ๒ เรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าสอดคล้องกับพุทธประวัติที่ว่า พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถีเป็นเวลานานถึง ๑๙ พรรษา ส่วนในวรรณกรรม อานิสงส์อิก ๑๓ เรื่อง ไม่ได้ระบุถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงอานิสงส์ไว้ในส่วนจุนเณียบท แต่อาจมีแทรกอยู่ในส่วนเนื้อเรื่องเนื่องจากเรื่องนั้นมีมูลเหตุมาจากบุคคลหรือเหตุการณ์อื่นที่เกิดขึ้นในอดีตชาติหรือในสมัยพุทธกาลที่ไม่ใช่การปรารภของพระพุทธเจ้าเอง

จุนเณียบทที่ขึ้นต้นด้วย “เอวเม สุตฺ” เป็นจุนเณียบทที่สำคัญที่ผู้ถ่ายทอดคือพระอานนทีในฐานะที่เป็นพุทธอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า ท่านเป็นผู้ที่รับใช้ใกล้ชิดเป็นผู้ที่จดจำข้อธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ได้เป็นอย่างดีและครบถ้วน เพราะท่านได้รับพรจากพระพุทธเจ้าว่าในครั้งใดที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโดยพระอานนทีไม่อยู่ด้วยพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมให้พระอานนทีได้สดับอีกครึ่งหนึ่ง ดังนั้น พระอานนทีจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ โดยท่านเป็นผู้เล่าเรื่องการแสดงธรรมในที่ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและหัวข้อธรรมต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงตรัสไว้ การที่จุนเณียบทขึ้นต้นด้วย คำว่า เอวเม สุตฺ แปลว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ จึงเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวจากพระอานนที เพราะมีบางครั้งที่ท่านไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น แต่ได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าในภายหลัง การที่ผู้แต่งวรรณกรรมอานิสงส์ได้เลือกใช้จุนเณียบทที่ขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ จึงเป็นการยืนยันให้ผู้รับสารได้เข้าใจว่าเรื่องนั้นมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และถูกกล่าวอ้างไว้ในพระไตรปิฎกจากการบอกเล่าของพระอานนทีตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นเอง

วรรณกรรมอานิสงส์บางเรื่องมีจุนเณียบทขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ แต่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของพระอานนทีในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ ก็มี

๒. เนื้อเรื่อง

วรรณกรรมอานิสงส์มีรูปแบบเนื้อเรื่อง ๒ รูปแบบ ได้แก่ แบบบุคลาธิษฐาน คือเป็นเนื้อเรื่องที่มีการยกชวาทหรือนิทานประกอบการดำเนินเรื่อง มีการอธิบายความในลักษณะของสาธกโวหาร และแบบธรรมาธิษฐาน คือเป็นการแสดงอานิสงส์ของการทำบุญโดยไม่มีการยกนิทานหรือชวาทมาประกอบ แต่จะเน้นที่อานิสงส์ของการสร้างบุญนั้นเนื้อเรื่องของวรรณกรรมอานิสงส์มี ๔ ลักษณะ ดังนี้

- ๒ .๑ พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วตรัสขึ้นเอง
- ๒ .๒ มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าจากพระสาวก เช่น พระอานนที พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร หรือพระมหากัสสปะ เป็นต้น หรือเป็นการทูลถามจากภราวาส เช่น พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ที่มีความสงสัยในอานิสงส์ของการทำบุญ
- ๒ .๓ พระอานนทีเป็นผู้เล่าเรื่อง คือเป็นเรื่องที่พระอานนทีได้รับฟังมาจากพระ พุทธเจ้าโดยตรง เนื้อเรื่องที่เล่าโดยพระอานนทีนั้น จะมีส่วนเกริ่นนำว่า เอวเม สุตฺ ๒ .๔

เป็นนิทาน คือเป็นเรื่องที่ไม่ได้อ้างอิงถึงที่มาของเรื่องใน ๓ กรณีแรก แต่เนื้อเรื่องได้ยกนิทานมาอธิบายที่มา และผลอันสืบเนื่องของการทำบุญ เช่น สลอบข้าวพันก้อน เป็นต้น

๓. สโมธาน

เป็นลักษณะเฉพาะในวรรณกรรมประเภทชาดก โดยทั่วไปใช้ว่าสโมธาน หมายถึง การรวมกัน หรือการประชุมกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประชุมชาดก สโมธานหรือประชุมชาดกนี้ชาวอีสานมีศัพท์เฉพาะว่า ม่วนชาติ คือการสรุปการกลับชาติมาเกิดของบุคคลต่าง ๆ ว่าบุคคลใดในอดีตชาติได้กลับมาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล

วรรณกรรมอันสืบเนื่องบางฉบับ ไม่มีสโมธาน เช่น ฉลอบข้าวจี เนื่องจากไม่ได้กล่าวถึงตัวละครที่เป็นพระโพธิสัตว์ แต่กล่าวถึงตัวละครที่เป็นบุคลลาธิษฐานธรรมดา จึงไม่มีเนื้อหาในส่วนของสโมธาน

๔. ส่วนจบเรื่อง

ส่วนจบเรื่อง มีความแตกต่างกันตามแต่ต้นฉบับของแต่ละผู้ การจบเรื่องของวรรณกรรมอันสืบเนื่อง ผู้แต่งจะจบเรื่องตามแบบแผนของคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั่วไป คือการบรรลุธรรมของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา และอุบาสิกา ในระดับธรรม โสดาบัน สกิทาคามี อานาคามี และอรหันต์ วรรณกรรมอันสืบเนื่องจะบอกให้รู้ตอนจบ คือ มักจะกล่าวถึงเรื่องที่แสดง เช่น

“กล่าวอันสืบเนื่องแห่งบุคคลผู้ได้ให้ข้าวเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี่ก่อนแล”

“ผลอันสืบเนื่องอันชายทุกขี้ไ้ได้ให้ข้าวพันก้อนอาชญาเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี่แล”

“**สงฺกราชาต** อันว่า สังกาสราชาชาดก **สมต** ก็แล้วท่อนี่ก่อนแล”

“**มิตถิกิภิกขุทานานิสงส์** กล่าวอันสืบเนื่องได้ให้ข้าวประดับดินเป็นทาน **นิตถิต** ก็เสด็จบรรพวาท่อนี่แล”

“**สลากภตฺตนิสงส์** กล่าวอันสืบเนื่องให้เข้าสลากภตเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี่ก่อนแล”

“**กฐินทานานิสงส์สกถา นิตถิต** ก็บรรพจนครแล้วท่อนี่แล”

“**พนฺธสีมานิสฺสสกถา** ขริยาอันจากขออดสีมก็แล้วท่อนี่ก่อนแล”

“**วิตาณ ชลาฎก** อันว่า วิตาณชาดก **สมมต** ก็แล้วท่อนี่แล”

“**วจฺจกฺกชลาฎก** อันว่า วจฺจกฺกชาดก **สมต** ก็หากแล้วท่อนี่ก่อนแล”

การกล่าวจบนี้ มีนิมิตของการกล่าวจบเป็นภาษาบาลี ตามด้วยภาษาไทยให้รู้ว่าคัมภีร์จบแล้ว คือคำว่า “แล้วท่อนี่ก่อนแล”

๕. อวสานพจน์

การสร้างคัมภีร์ใบลานสมัยก่อน ในกรณีที่ผู้สร้างไม่สามารถเขียน (จาร) ได้ ต้องมีการจ้างบุคคลที่สามารถจารได้ แต่หากผู้สร้างสามารถจารได้เองก็สามารถจารหนังสือใบลานเรื่องที่ต้องการทำบุญได้เลย

สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างถวายเป็นพระพุทธรูป มักจะมีธรรมเนียมในการจารที่เป็นเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมหลัก ซึ่งปรากฏอยู่ในลานหน้าท้าย ๆ ของใบลานแต่ละผูก เรียกว่า อวสานพจน์ (colophon) ซึ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างเสร็จสิ้นแล้ว จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า อวสานพจน์ มีการกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ คือ ยาม และวันที่จารใบลานเสร็จ, การบอกชื่อเจ้าภาพในการสร้าง และบอกชื่อผู้จาร, การอุทิศส่วนกุศล, การตั้งความปรารถนา, การบอกกล่าว ขออภัยในกรณีทีอาจจะมีผิดพลาด, การกล่าวยกย่องวรรณกรรมหรือคัมภีร์ที่สร้าง, การยิ้ม-คิน, ข้อควรระวังในการอ่านหนังสือ, การบอกความรู้สึกระหว่างเขียน รวมถึงผนวช ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ศาสนา และเรื่องส่วนตัวของผู้จาร

อวสานพจน์ที่ปรากฏในใบลานภาคอีสาน มีลักษณะเป็นการเขียนที่ผู้เขียนมีอิสระทั้งรูปแบบและเนื้อหา ยกตัวอย่าง การบอกเวลาในการจารใบลาน นอกจากจะมีการบอกเวลาตามแบบราชสำนักล้านช้างแล้ว ยังมีการบอกเวลาตามแบบท้องถิ่นอีสานด้วย เช่น ยามสาวลงท่า, ยามตะเว็นสอดชื้อ, ยามตีกลองงัน, ยามกินข้าวแดง, ยามควายตอมແหล่ง เป็นต้น ซึ่งยามเหล่านี้เป็นการบอกเวลาที่เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นอีสานซึ่งมีความเข้าใจกันดีในท้องถิ่นและนิยมใช้ในเอกสารใบลานภาคอีสาน ซึ่งบางครั้งใช้ปะปนกับยามแบบราชสำนักล้านช้างด้วย

อวสานพจน์ในวรรณกรรมสลอนนี้ บอกถึงวันเดือนปีที่สร้างเสร็จ ผู้สร้าง คำอุทิศ และความปรารถนาของผู้สร้าง ตัวอย่างเช่น

ปีวอก โทศก ตกอยู่ในวสันตฤดู เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๖ เจ้าชนนฝาง มีใจใสศรัทธา เป็นอันยิ่ง จึงได้สร้างหนังสือสลอนกุฎีไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้าตราบต่อเท่า ๕,๐๐๐ พระวัสสา นิพพานปัจจุโยโหตุ ขอให้ได้ตั้งค้ำค้ำปรารถนา ขอให้ฮอดบิดามารดา คูบา อาจารย์ ทุกตนทุกองค์ก็ข้าเทอญ ผู้ข้าได้สร้างแล้ว จิตจอดใจใส ขอให้มื่อานิสงส์ส่งเมื่อเมืองฟ้า^๘

กรณีนี้ที่ผู้สร้างเป็นพระภิกษุสามเณร เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน จะต้องมีการศึกษาเล่าเรียน จนมีคำพูดติดปากกันว่า “บวชเขียนเขียนอ่าน” ซึ่งจะมีการเรียนอ่านใบลาน หรือบางรูปอาจจะหัดจารใบลาน เมื่อหัดจารเสร็จเรียบร้อย หนังสือที่หัดจารนั้นก็ถวายเป็นพระพุทธรูป ถือว่าเป็นการสร้างหนังสือใบลานไปในตัวด้วย ซึ่งการจารลักษณะเช่นนี้จะสังเกตได้ง่าย ๆ และพบบ่อย คือ อักษรจารมีลักษณะที่ไม่สวย รูปร่างอักษรจะไม่เท่ากัน เส้นบรรทัดขึ้น ๆ ลง ไม่ตรง และในบางครั้ง ผู้จารเองก็จะบอกไว้ในอวสานพจน์ (Colophon) ว่าเป็นการหัดจาร ดังนี้

^๘สุภณ สมจิตศรีปัญญา, “วาทกรรมจากวรรณกรรมอันประสงค์ต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน” , หน้า ๑๙๘.

เขียนบ่เป็นปานใดแล้ว เขียนเขียนใหม่ครุบาเอย ไต่ไต่ถักให้ยอ ไต่ไต่บ่พอให้หาใส่ แต่
ถ้อน ลิลิกเดือน ๒ แลท่านทั้งหลายเอย

ในบางครั้งการจารใบลาน มีผู้นำใบลานเปล่ามาถวายเพิ่มเติม ในภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า “เพาะ”
ดังนั้นในใบลานบางผูกจึงมีการบอกชื่อผู้นำใบลานมาสมทบ ดังนี้

ณรงทงมีใจใสศรัทธาสร้างหนังสือพันธาดูไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า ชนันทก้า ได้เอาลาน
มาชำเพาะ ๒ ใบ ขอให้ได้บุญหลาย ๆ ก็ชำเทอญ

จะสังเกตได้การสร้างใบลานในกรณีที่ผู้สร้างเป็นพระสงฆ์ การจารใบลานพระสงฆ์จะเป็นผู้จาร
เอง และมีบางผูกที่กล่าวถึงผู้ช่วยจาร

กรณีของอุบาสกอุบาสิกา เมื่อต้องการทำบุญด้วยการสร้างหนังสือผูกใบลาน ในกรณีที่ผู้สร้าง
สามารถจารได้ ก็จารเองได้เลย ส่วนกรณีที่จารไม่ได้ อาจจ้างจาร ซึ่งผู้ที่จารส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านการ
บวชเรียนมาก่อน หรืออาจจะเป็นพระภิกษุสามเณรก็ได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้ในบางผูกผู้จารจะบอกชื่อเจ้าศรัทธา
หรือเจ้าของลานและผู้ที่จะจารไว้ในบทอวสานพจน์ ดังนี้

พ่อออกเผ่าหมื่นมีใจใสศรัทธาพร้อมลูกเต้าฝัวเมีย ชื้อลานมาจ้างให้จ้วอ่อนสากับจ้ว
เมืองสร้างหนังสือสั่งขอมธาดูไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า...นัยยะหนึ่งแมนเผื่อทั้งสองได้ลิกข
ลาเพศขึ้นไปกิติ ขอให้ได้ตั้งค้ำค้ำปรารถนา อันเผื่อชำได้สร้างธรรมะลูกนี้ก็ชำเทอญ

เมื่อมีการจารเสร็จก็จะนำหนังสือผูกเรื่องนั้น ๆ ไปถวายวัด โดยถวายพร้อมกับงานบุญต่าง ๆ
เช่น บุญกฐิน บุญแจกข้าว เป็นต้น

การสร้างทุนทางวัฒนธรรมนี้ มี ๕ วรรณกรรมสลอนที่สามารถสร้างทุนทางวัฒนธรรมได้มาก
ที่สุด คือ สลอนสิม สลอนกุฎี สลอนหัวแจก สลอนธาดู และสลอนน้ำส่าง⁹ ที่กล่าวว่า เป็นทุนทางวัฒนธรรม
เนื่องจากว่า ใช้เป็นเครื่องมือปลูกศรัทธา¹⁰ และศาสนวัตถุสำหรับรองรับการใช้งานของชุมชน ได้แก่
พระพุทธรูป คัมภีร์ สะพาน บ่อน้ำ ธง มีด ขวาน เตียง เม็งจ้¹¹

⁹สุภณ สมจิตศรีปัญญา, “วาทกรรมจากวรรณกรรมสลอนต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน” หน้า ๒๑๒.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

¹¹ในภาคอีสานหากเป็นคำที่สะกดด้วย “ญ” สามารถที่จะแผลงเป็น “ง” ได้
เช่น มัญจ เม็งจ้ แปลว่า เตียง บัญจ เบ็งจ้ แปลว่า ห้า สิหบัญชร สิหเบ็งชร
แปลว่า หน้าต่าง

เม็งจ้ในภาษาอีสานอีสาน หมายถึง เตียง ถ้าเป็น กองเม็งจ้ หมายถึง เตียงที่มีเครื่อง
สมญาปโภคซึ่งถือเป็นส่วนประกอบในการอุปสมบท เช่น หมอน ผ้าห่ม ในภาคอีสาน
ปัจจุบันยังเรียกว่า “กองเม็งจ้”

การสร้างศาสนวัตถุเหล่านี้ ไม่จัดว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตสำหรับพระสงฆ์ แต่ชาวอีสานที่นิยมสร้างศาสนวัตถุเหล่านี้ ตามความเชื่อ คตินิยมในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งชาวอีสานยังมีคำพูดที่กล่าวสนับสนุนการสร้างศาสนวัตถุ เช่น “ขุดน้ำบ่อ ก่อศาลา ยอขาผู้เฒ่า” ซึ่งถือว่าได้อานิสงส์มาก

สรุป

การสังเคราะห์วรรณกรรมอานิสงส์ในเรื่องนี้ เป็นการสังเคราะห์ด้านรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมอานิสงส์ ในด้านรูปแบบได้ศึกษาสังเคราะห์หัตถ์ฉบับ ซึ่งมีความหลากหลายของต้นฉบับ คือ ฉบับล่องรัก ฉบับล่องชาด ฉบับชาดทึบ ฉบับลานดิบ ฉบับรักทึบ แต่ตัวอักษรที่ใช้บันทึกนั้น เป็นตัวอักษรธรรมอีสาน ทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นขนบของการการอักษรที่แยกออกระหว่างอักษรทางโลก และอักษรทางธรรม ซึ่งอักษรธรรมอีสานใช้จารเรื่องราวทางหลักธรรมเป็นหลัก ส่วนอักษรไทยน้อยไม่ปรากฏว่ามีการนำมาจารวรรณกรรมสลองเลย

ในเรื่องของรูปแบบการแตงั้น วรรณกรรมสลองได้อาศัยรูปแบบพระสูตรต้นตปิฎกในการดำเนินเรื่อง แต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามา ซึ่งเป็นแนวคิดอิสระของผู้จาร ไม่ใช่ผู้จ้างเขียน

ในเรื่องของรูปแบบการแตงั้น วรรณกรรมสลองได้อาศัยรูปแบบพระสูตรต้นตปิฎกในการดำเนินเรื่อง แต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามา ซึ่งเป็นแนวคิดอิสระของผู้จาร ไม่ใช่ผู้จ้างเขียน

การสังเคราะห์ด้านวรรณศิลป์นั้น วรรณกรรมอานิสงส์มีวรรณศิลป์ที่น้อยมาก เนื่องจากเป็นวรรณกรรมศาสนา แต่ก็มีให้เห็นอยู่มาก ส่วนการใช้ภาษาผู้แตงได้ใช้ภาษาบาลี และภาษาถิ่นอีสาน

องค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานหลายเรื่อง เป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแนว

ประชาชน และพุทธศาสนาตามคัมภีร์หลักของพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมอานิสงส์ได้ส่งผลต่ออิทธิพลของชาวอีสานในด้านองค์ความรู้ในศาสนา การสร้างเอกสารใบลาน และการสร้างทุนทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

๑ หนังสือ

จิรภัทร แก้วภู. **ภาพย์กลอนอีสาน: ว่าด้วยข้อเท็จจริงวรรณกรรมประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. วาทกรรมจากวรรณกรรมอันಿಸงส์ต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน.

๒. เอกสารโบลาน

ฉลองสังฮอมธาตุ. วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือโบลาน, อักษรธรรมอีสาน, ภาษาบาลี/อีสาน, เส้นจาร. ม.ป.ป. ฉบับลานดับ, ไม่มีเลขที่.

สลองข้าวแจก. ฉบับวัดศรีเมืองคุณ บ้านเชียงพัง ตำบลนาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. หนังสือผูก, ฉบับลานดับ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ลานที่ ๑.

คองพระคองเณร. ฉบับวัดสว่างท่าสี บ้านท่าสี ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือก้อม, ฉบับลานดับ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ลานที่ ๑.

สังฮอมธาตุ. วัดชมพู บ้านหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือผูก, อักษรธรรมอีสาน, ฉบับลานดับ, ไม่ปรากฏปีที่จาร, ผูกที่ ๔/๑๗/๑/๔-๔/๑๘/๑/๑.